

COL·LOQUI

Ignasi Roviró. M'ha agradat molt la intervenció sobre el concepte de memòria. No es veu la memòria com un element que sigui fàcil d'ubicar en qualsevol arxiu, de manera que després sigui fàcilment consultable, és a dir, transformar el que és un fenomen en dades, i, per tant, utilitzar aquestes dades com un fenomen estadístic, sinó entendre la memòria com un element on la importància no està en allò que va succeir, sinó en com valoro jo el que va succeir; és a dir, entendre que aquesta valoració d'allò viscut és més important que allò viscut. Comprentent que la memòria és una valoració personal de la meua experiència, dit així, ens col·loquem en un terreny virtual que es desfà molt fàcilment. Com valoro jo el que vaig dir de petit pot ser una situació absolutament contradictòria si la valoro ara, d'aquí a dos anys o d'aquí a deu; ¿com, sobre un fenomen tan eteri, en podem arribar a utilitzar dintre d'una ciència tan pretesament fiable com és l'economia, una predicció en el terreny de la borsa o en terreny dels comportaments econòmics assidus? Passem d'un fenomen que és molt volàtil a un nivell individual, on les prediccions no ho han de ser, perquè han de ser generals. Aquí hi hauria la dificultat del concepte; no, per això, hauríem de renunciar al concepte de memòria.

Maria Teresa Sorrosal: Coincideixo en el fet que s'ha de contemplar la memòria com una cosa més que el conjunt de dades. Entenc també que aquest salt qualitatiu és d'una gran complexitat; per això, deia que cal fer l'intent, però hi haurà moltes dificultats afegides. El fet que sigui qüestió personal vindrà també molt determinat pel fenomen que s'està estudiant. No és el mateix que s'estudiïn els records davant la decisió personal d'invertir; per tant, com que és una decisió personal, encara que afecti els records, es podrà fer una anàlisi dinàmica de com varien aquests records. Pren una decisió sobre un fenomen que és compartit per un conjunt de persones. Quan ens trobem aquí, la memòria deixa de ser la de l'individu, i el que es tractaria d'analitzar és la memòria del col·lectiu, que és diferent de la memòria de la persona. En quant persones, tenim un record, i en quant persones vivim en una societat. La nostra memòria s'ha d'entendre dins la societat. Tenim tractaments diferents de la memòria: com a individus i dins un col·lectiu. És veritat que l'anàlisi seria molt més complexa.

Josep Maria Porta: Un apunt més sobre la memòria. És una nota a peu de pàgina. Jo sóc un petit inversionista en borsa: tinc dos fons d'inversió i, quan miro cada dia, a «la Caixa», la part dedicada a borsa, veig els gràfics d'Espanya i del món. És terrible, perquè tots fan exactament el mateix. He agafat aquesta intervenció com un intent que l'individu, actuant en el món econòmic, torni a ser individu i la memòria es refaci en la seva autonomia, davant aquestes forces immenses que ens arrossegueu i ens ofeguen, i ens porten a una situació absolutament impersonal.

Maria Teresa Sorrosal: Només un comentari: és veritat que les borses tenen una gran tendència «seguidista», sobretot pel que fa al mercat financer americà. No obstant això, quan jo parlava dels marcs generals de la memòria, parlava del temps, del llenguatge i de l'espai; aquesta memòria col·lectiva s'ha d'ubicar dintre un espai i, per molt que els mercats tinguin moltes tendències «seguidistes», l'espai delimita molt el record. La memòria col·lectiva del mercat europeu és diferent de la del mercat americà. Aquestes són les petites diferències que fan que, en determinades circumstàncies, en èpoques diferents, es detectin situacions diferents en unes i en unes altres.

Carme Merchán. Hem parlat de memòria, d'aprenentatge, que és fonamental; potser, per lligar-ho tot, hauríem de parlar també de reparació, tant en la consciència individual com en la col·lectiva. Ho posaré amb una frase que no és meua: «un savi recordar, un savi oblidar: en això consisteix tot». La meua pregunta és: aquell que ha tingut una mala experiència en borsa, què el duu a tornar a invertir? Una reflexió sobre aquests temes potser estaria bé.

Maria Teresa Sorrosal: Del tema de la reparació, no n'he fet esment. En la preparació de la meua tesi doctoral, em vaig ficar en temes de biologia. Per què recordem uns fets? Per què s'obliden uns altres? Borges té un conte, «Funes el memorioso», on diu que, encara que sembli que, a l'inici, és bo recordar-ho tot, l'ésser humà had' oblidar, ha de seleccionar quins records formen part de la seva memòria. Primer punt de reparació: seleccionar quins fets han de formar la nostra memòria. Amb l'aprenentatge, els anirem transformant. Un mateix record, a mesura que avança el temps, es va modificant. No tenim el mateix record ara que fa uns quants anys. El nostre

comportament, per l'aprenentatge, es transforma. La reparació l'hem d'entendre en el sentit d'aprendre i millorar.

Marta Nebot: En primer lloc, he fruit molt en totes les comunicacions. Només vull comentar una cosa, potser per proximitat als temes que darrerament he tractat en l'àmbit de la solució de conflictes i que lliguen una mica amb la reparació. Un altre concepte molt lligat amb el tema de la memòria és el que els psicòlegs socials han descrit com a selecció positiva de la informació. Potser seria la contraposició d'aquesta selecció positiva de cara a l'aprenentatge *versus* una selecció positiva de la informació que ens fa ser més propers a continguts informatius a memòries que ens són favorables més que no aquelles que ens són desfavorables. Per il·lustrar-ho amb un exemple que darrerament em preocupa, no com a petita inversionista, perquè no he comprat cap pis, sinó com a ciutadana, és el que usualment anomenem bombolla immobiliària. Penso que algun dia els historiadors de l'economia o els historiadors *stricto sensu* es preguntaran com és que va esclatar la bombolla immobiliària havent-hi, en el país, tants informes disponibles del Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional, avisos dels caps del Banc Central Europeu sobre els riscos greus que corria el país amb aquestes polítiques. M'imagino que aquí hi hauran de tenir en compte aquestes variables: tant la memòria com l'exposició selectiva de la informació. Alguns col·legues diuen que hi ha censura en aquest nivell; no sé fins a quin punt això pot ser cert. El que és clar és que són processos de memòria i oblit selectiu d'experiències prèvies.

Maria Teresa Sorrosal. John K. Galbraith té un llibre que es titula *Breu història de l'eufòria financera*. Hi denuncia constantment la mala memòria dels inversors. I es feia creus com, havent-hi hagut tantes bombolles especulatives, la següent bombolla tornava a passar igual: les persones tornaven a fer pujar el preu d'uns béns fins que allò petava. Suposo que això, una mica, ho comporta la mateixa naturalesa humana. La persona és envejosa: si el veï treu beneficis en borsa, ell també en vol treure, encara que sigui conscient que hi ha avisos que allò un dia ha d'esclatar; es pensa que, si l'altre se n'afavoreix, jo també em puc afavorir. Hi ha una mena de ritme repetitiu: hi ha hagut crisis, però és igual; això s'oblida momentàniament i la gent acaba apuntant-se a la bombolla.

Joaquim Perramon: M'ha agradat molt aquesta consideració que ha fet la Dra. Sorrosal: des del poder es fa el possible per esborrar la memòria. Jo tinc la teoria que la bombolla no esclata perquè són ells els qui manen: els qui tenen el poder; i abans esclatarà l'economia que la bombolla. La consideració que volia fer és la dels preceptes pràctics. El Dr. Ramírez ho ha dit: quan accepto un discurs perquè no hi ha un precepte pràctic, pregunto com acaba. S'ha dit que la retòrica forma part de l'economia; però en realitat formava part del que és la història, que no sé si està ben dit «història» o s'hauria de dir «teoria», i que, en les ciències socials, a vegades, acaben en un precepte pràctic. El mateix G. Soros, de vegades, diu que els inversors funcionen amb conceptes pràctics que, àdhuc, s'acaben. Un senyor es fa multimilionari fent una sèrie de coses, i un dia fa el mateix i no sap per què perd uns cèntims. Els preceptes pràctics són una manera de tenir memòria.

Maria Teresa Sorrosal. Suposo que això dels preceptes pràctics ho dius per la gent que realment, al final, acaba decidint.

Joaquim Perramon: Sí. Això que deies abans de Galbraith: cada deu anys hi ha un escàndol, el qual perjudica els petits inversors, la qual cosa es veu molt clarament i, a més, és cíclica. Quan Soros inverteix, té uns preceptes pràctics perquè sap la teoria; però, en les ciències socials, no es poden expressar les teories amb equacions, perquè hi ha una indeterminació, perquè passen coses; però sí que té un coneixement que en el món passen coses i apliquem preceptes de manera conscient. De vegades, aquests preceptes són inconscients i, de vegades, són coses conscients que s'han format en la col·lectivitat.

Dídac Ramírez. Totes les comunicacions m'han agradat molt. En tres intervencions, hi ha aparegut el concepte de «interdisciplinarietat». La filosofia, dient que no, fa molta feina. El que no ha de dir a l'economia, a l'arquitectura, a cap disciplina particular, és com ho han de fer, sinó, en tot cas, com no ho han de fer, que ja està bé. Aquesta és una de les lliçons que vaig aprendre del Dr. Fortuny. Això em duu a pensar que cal treballar en interdisciplinarietat. Tanmateix, jo diria que millor seria parlar de transdisciplinarietat. He trigat molt temps a entendre la diferència entre «multi», «inter» i «trans», i crec que té molta importància. A vegades, fem

servir noms sense cap rellevància, i ara, en canvi, aquesta la té. Per què? Perquè el filòsof –i el Dr. Casanovas em dirà si la seva experiència ho confirma– ha de fer un esforç per treballar conjuntament, en un projecte, cosa que ja representa un avenç considerable en molts camps, ja que cadascú va per la seva banda i costa molt aconseguir grups interdisciplinaris; però el que realment té un valor més gran és que cadascú miri de superar la seva deformació a causa de la seva formació rebuda per poder pensar en l'altre. Parlo des de l'experiència. L'experiència és el següent: quan s'ajunten un economista, un matemàtic, un enginyer, què passa? Que l'economista té molt clar que ha de maximitzar un sistema d'equacions: hi ha un òptim, s'ha d'aconseguir aquell òptim de recursos escassos; és a dir, la seva mentalitat, segons la procedència, és de modelització matemàtica. Per a l'enginyer és trobar solució immediatament a un problema; per al metge, que també hem treballat amb metges, una altra cosa, etc. Fer-ho tots junts està bé: tots s'escolten, però el treball no serveix si no fan l'esforç de superar la seva deformació, si no s'interpenetren. La transdisciplinarietat és fer un esforç: que el jurista, per exemple, pensi en termes del matemàtic o el matemàtic en termes del jurista; i aquí el filòsof té un gran avantatge, perquè pot fer de catalitzador i contribuir-hi de manera important, a part d'aspectes específics, com el que hem dit de l'ètica o de l'antropologia filosòfica. Dit això, passo al segon punt: s'està parlant de l'inversor. Quan he sentit el Dr. Josep Maria Porta, primer he entès: «sóc impressionista»; després ja l'he captat: «sóc inversionista». Caldria veure fins a quin punt aquelles gràfiques l'impressionen. Perquè ha dit una cosa que està molt bé: mirant les gràfiques, al final, veig que sóc un inversor afeccionat, i no sé si vostè guanya. Tots els amics meus inversionistes diuen que sempre guanyen; però un dia perdran. No demano que m'ho expliquin. Avui la informació circula; també hi ha qui té certa capacitat d'imposar com han d'anar les inversions: si pujar o baixar. Quan parlem de memòria, no oblidem, en primer lloc, que una cosa és la memòria individual i una altra la col·lectiva; i en segon lloc, el factor de la irracionalitat. Aquí s'ha esmentat la racionalitat, però no la irracionalitat. Hi ha un llibre molt conegut sobre l'exuberància irracional. Si els fenòmens, si l'ésser humà és irracional, individualment i col·lectiva, es repeteixen els mateixos errors. Hi ha una irracionalitat col·lectiva, una

irracionalitat individual que la memòria recull; ara, evidentment, tot això és una recerca que està en curs, però li convé molt aquesta transdisciplinarietat.

Miguel Candel: És veritat que hi ha una diferència fonamental entre memòria individual i col·lectiva; però, a vegades, el que acostuma a passar és que una suma d'actituds racionals d'individus aïllats dona com a resultat una conducta col·lectiva irracional, i això és molt freqüent. Si cadascú intenta maximitzar els seus beneficis i minimitzar les seves pèrdues i tothom fa el mateix, al final tothom hi perd. D'altra banda, hi ha la memòria a curt termini i la memòria a llarg termini, biològicament separades en el cervell. Quant al cas de la bombolla immobiliària, el que passa és que la gent se suma a la bombolla immobiliària. L'única manera de frenar aquesta suma de conductes racionals que donen un comportament irracional és la intervenció de l'Estat.

Pompeu Casanovas: Tot el que has dit, Dídac, sobre el tema de la transdisciplinarietat és veritat; també és un procés: un procés col·lectiu d'intercanvi d'informació i de creació d'informació nova emergent. Els grups tenen fractures. Hi ha gent que se'n va i gent que entra; hi ha gent que se'n va bé i n'hi ha que se'n va malament; hi ha gent que entra i que encaixa de seguida; n'hi ha que es queda molt temps i després se'n va i torna al cap de cinc anys perquè ja ha desenvolupat la seva via. Amb el temps, descobreixes que la investigació és diferent en cada persona. El que tu pots donar en tota aquesta massa de coneixements –enginyeria, intel·ligència artificial, dret, medicina, sociologia, ciència política–, en cada persona és distint. No hi ha una regla: és un pensament col·lectiu amb un procés sense regles, i això és molt difícil de calcular, perquè no hi ha algorisme. Si no hi ha regla, com pots mesurar els fenòmens que s'estan fent? Jo els he vist, com a experiència, i els he intentat aglutinar, i poca cosa més, perquè moltes vegades queda superat el procés. Suposo que a vosaltres us passa el mateix. Fins aquí el primer punt. Segon punt: jo tenia també una pregunta sobre la memòria per a la Maria Teresa. En la teoria de la decisió, es parla d'un nivell que no és el comportamental, sinó l'intuïtiu directament: com s'incorporen els processos de decisió de la memòria, com a coneixement pràctic, a la intuïció, de manera que això afecta la rapidesa amb què tu prens la decisió del que has de fer. Es parla

avui d'explorar la no racionalitat, que no és la irracionalitat, sinó que és el que està enmig entre l'individual i el col·lectiu. Els dos pols estan poc explorats. Es fa el salt entre la decisió planificada i la decisió molt ràpida que s'avança a la decisió del competidor i, per això, és interessant: qui pica primer pica dues vegades, que recorda l'aplicació de la teoria del caos en l'economia. Les tecles de l'ordinador segueixen les tecles de l'ordre del teclat que tenien les velles màquines d'escriure: qui pica primer pica dues vegades. Com expliques això com a fenomen? Hi ha una part de component d'intuïció de la memòria que tens com a coneixement i que guardes en algun lloc. A mi, el que m'ha interessat per a les decisions judicials i en les mediacions posteriors dels exercicis és la rapidesa amb què un expert és capaç d'actuar: actua en mil·lisegons; i no té res a veure un procés cerebral d'un expert que incorpora una gran quantitat de memòria amb el d'una persona normal, que actuaria d'una altra manera: no és el mateix com actua un i com actua un altre, i els processos cerebrals no són tampoc iguals.